

ความเชื่อเรื่องพระเครื่องในสังคมไทย Belief in Amulets in Thai Society

พระวิฑูล โปธิเศษ¹, ส่งสุข ภาแก้ว²

Phra Witool Phothisad¹, Songsuk Phakeaw²

วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2}

Loei Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University^{1,2}

E-mail: tarpae2102@hotmail.com¹

บทคัดย่อ

พระเครื่องหรือพระเครื่องรางเป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก สร้างไว้เพื่อบรรจุไว้ในเจดีย์ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า อาจจะรวมถึงรูปสมมติขนาดเล็กของพระสงฆ์หรือบุคคล พระโพธิสัตว์ และเทพเจ้าด้วย ซึ่งส่วนใหญ่สร้างขึ้นตามความนิยมของบุคคลที่มีความเชื่อในเมตตามหานิยม อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ พระเครื่องมีพัฒนาการมาจากพระพิมพ์ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังพุทธกาล โดยเกิดจากแนวคิดการสร้างเพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า สังเวชนียสถาน เพื่อการสืบทอดอายุพุทธศาสนา เผยแผ่หลักคำสอน และเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แนวคิดในการสร้างพระพิมพ์มีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมแต่ละยุคสมัย จนกระทั่งยุคปัจจุบันที่นิยมเรียกว่า “พระเครื่อง” ซึ่งเป็นผลมาจากความนิยมสะสมจนเกิดการแลกเปลี่ยนและเช่าบูชา ทำให้พระเครื่องกลายเป็นวัตถุที่มีมูลค่าทางการตลาดที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนในเชิงธุรกิจจนเป็นที่มาของคำว่า “พุทธพาณิชย์” ส่วนแนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทยนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างพระเครื่องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบแนวทาง เพื่อพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย

คำสำคัญ: ความเชื่อ, พระเครื่อง, สังคมไทย

Abstract

An amulet or amulet is a small Buddha image built for packing in a pagoda to commemorate the Buddha. Most of them were created according to the popularity of people who believe in meritocracy. The amulet evolved from the Buddha print, which occurred after Buddha. It was born from the concept of creation to commemorate the Buddha, to worship temples, to inherit Buddhism, to spread doctrine, and to anchor the mind. The concept of creating amulets has evolved according to the context of each society until the present day is popularly called "amulet". As a result of the accumulated popularity, the exchange and rental of worship took place. As a result, amulets have become objects of market value that are sold and exchanged in a business way until the origin of the word "Buddhist commerce". To develop the creation of valuable amulets in Thai society.

Keywords: faith, Amulet, Thai society.

บทนำ

ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมเรื่องความเชื่อในพุทธศาสนามายาวนาน มีความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธอย่างแยกไม่ออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ได้รับความนิยมสูงสุดก็คือ “พระเครื่อง” เป็นรูปจำลองขนาดเล็กที่สามารถพกพาไว้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจได้ ปัจจุบันความศรัทธาในพระเครื่องก็ยังคงไม่เสื่อมคลาย ทั้งด้วยความงามเชิงพุทธศิลป์และด้วยตำนานเล่าขานเรื่องพุทธคุณทำให้ชาวพุทธต่างนิยมหามาไว้ครอบครอง แต่กระนั้นหากย้อนกลับไปในยุคก่อนพระเครื่องที่เห็นกันในปัจจุบันไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมา เพื่อเป้าหมายในการเป็นเครื่องรางของขลังแต่อย่างใด

ยุคเริ่มต้นพุทธศาสนิกชนชาวไทยจะสร้างพระเครื่องโดยมีความเชื่อเพื่อได้รับผลบุญเป็นอันสูงส่ง โดยการจัดพิมพ์ขึ้นมาจำนวนมากแล้วบรรจุใส่กรุ ซึ่งอาจเป็นหีบหรือไหนำไปฝังไว้ตามฐานเจดีย์ เพื่อที่หากในภายภาคหน้ามีใครมาขุดเจอจะทราบได้ว่าเคยมีพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาถึงบริเวณนี้แล้ว นับเป็นการสืบสานอายุของพุทธศาสนาให้ถาวรสืบไป ถือเป็นบุญใหญ่ที่ชาวพุทธในอดีตเชื่อมั่นและพยายามจะพิมพ์พระให้ครบ ตามจำนวนพระธรรมชั้น ๘๔,๐๐๐ องค์ หรือจำนวนเท่ากับอายุโดยนับเป็นวันก็ได้เช่นกัน

พระที่ถูกสร้างในสมัยนั้นถูกเรียกว่าพระพิมพ์ จากวิธีการผลิตที่เป็นการพิมพ์ขึ้นมา ซึ่งความเชื่อในการสร้างพระบรรจุกรุเพื่อสืบทอดศาสนาดำเนินมาอย่างยาวนานจนถึงจุดเปลี่ยนในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 ที่ประเทศไทยมีความรุ่งเรืองถึงขีดสุดในการค้าขายกับต่างชาติ สิ่งที่เข้ามาพร้อมกันคือ ความเชื่อเรื่องพระกริ่งจากศาสนาพุทธนิกายมหายาน เป็นพระขนาดเล็กที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อให้ผู้เคารพศรัทธาได้พกไว้สำหรับเป็นเครื่องรางโดยเฉพาะ เมื่อความนิยมของพระกริ่งแพร่หลายพระพิมพ์แต่เดิมจึงถูกนำออกจากวัดมาพกดัดตัวหรือเก็บรักษาตามบ้านเรือนกันมากขึ้น จากที่แต่ก่อนเคยมีความเชื่อเรื่องการไม่นำพระเข้าบ้าน กระทั่งในช่วงรัชกาลที่ 5 ความนิยมของการผลิตพระหรือวัตถุมงคลเพื่อเป็นเครื่องรางก็เจริญรุ่งเรืองอย่างมากจนถึงปัจจุบัน

การสร้างพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบันถูกมองว่า เป็นการนำพระสงฆ์ พระเกจิอาจารย์ วัด และหลักคำสอนทางพุทธศาสนาไปเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพเชิงพาณิชย์ที่เรียกว่า “พุทธพาณิชย์” ซึ่งอาจจะมีผลเสียไปจากการเผยแผ่พระธรรมวินัยอีกด้วย ดังจะเห็นจากรูปแบบและแนวทางการสร้างพระเครื่องซึ่งมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ปัญหาที่สำคัญของการสร้างพระเครื่องจึงถูกบิดเบือน ไม่มีคตินิยมหรืออุดมคติที่แฝงหลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างแท้จริงออกไปเรื่อยๆ อาจทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดเพี้ยนไปจากหลักการของพุทธศาสนา อาจเกิดวิกฤตศรัทธาและเข้าใจผิดต่อการสร้างพระเครื่องทั้งรูปแบบการสร้างและคุณค่าความสัมพันธ์กับหลักธรรมทางพุทธศาสนาก็จะถูกบิดเบือนลดทอนลงจากความศรัทธาที่มีต่อหลักการที่แท้ด้วยเช่นกัน

บทความนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ฉายภาพให้เห็นการกำเนิดพระเครื่อง พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับพระเครื่อง รวมทั้งคุณค่าของพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบัน โดยศึกษาจากบทความ ตำราและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นสรุปผลได้ดังนี้

กำเนิดพระเครื่อง

จุดเริ่มต้นเรียกว่า “พระพิมพ์” ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของพระเครื่องในเวลาต่อมา พระพิมพ์เกิดในยุคสมัยโบราณสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพิมพ์ตามความหมายของนักวิชาการ หมายถึง พระพุทธรูปขนาดเล็กที่สร้างขึ้นด้วยวิธีการกดประทับด้วยแม่พิมพ์ หรือถ้าเป็นเนื้อโลหะ ช่างพิมพ์จะใช้โลหะละลายแล้วเทหล่อเข้ากับแม่พิมพ์ (ตรียมปวย, 2520: 18-19)

การสร้างพระพิมพ์ในยุคต้นนี้นักวิชาการได้ให้ความเห็นไว้ว่า เกิดจากแนวคิดเพื่อเป็นที่ระลึกถึงสังฆเวณีสถาน 4 ตำบล โดยมีความเชื่อว่าการสร้างรูปพระพุทธรูปเป็นการสร้างกุศลที่ยิ่งใหญ่ (ยอร์ช เซเดส์, 2507: 39-41) จึงมีการสร้างสืบทอดกันมาตั้งแต่ยุคก่อนสมัยทวารวดี สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย เป็นต้นมา ซึ่งแต่ละยุคนักวิชาการได้อธิบายลักษณะที่โดดเด่นของพระพิมพ์ไว้ โดยเฉพาะพระพิมพ์ดินเผาที่สร้างขึ้นในอินเดียและแพร่หลายมาสู่ดินแดนแคว้นทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 7-9 ซึ่งการค้นพบพระพิมพ์ในสมัยทวารวดีในช่วงเวลาต่อมา

จากการศึกษาของนักวิชาการมีการแบ่งพระพิมพ์ออกเป็น 2 สมัย คือ 1) สมัยแรก การศึกษาพระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดีที่ค้นพบในชุมชนโบราณตามลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน คือ ยุคแรกเป็นพระพิมพ์ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจากอินเดียแบบอมราวดี คุปตะ และหลังคุปตะ ราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบกับพระพิมพ์ในคาบสมุทรมลายู และพระพิมพ์สมัยทวารวดีทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 2) สมัยที่สอง เป็นพระพิมพ์ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบปาละ ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบกับพระพิมพ์ในประเทศพม่า และพระพิมพ์สมัยศรีวิชัยทางภาคเหนือ (ธนภุต ลอยสุวรรณ, 2546: 83-85) ซึ่งทั้ง 2 สมัยต่างมีคติความเชื่อทางพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานที่เหมือนกัน คือ *การสร้างเพื่อทำบุญ และสืบทอดอายุของพุทธศาสนา* ทำให้เห็นแนวคิดการสร้างพระพิมพ์ตามคตินิยมแบบนี้ได้มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน

ประเด็นที่ทำให้พระพิมพ์กลายเป็นพระเครื่องมีวิวัฒนาการมาจากพระพิมพ์ นักวิชาการให้ความเห็นว่าเหตุผลที่เรียกว่า “พระเครื่อง” เนื่องมาจากคำว่าพระเครื่องที่เรียกขานกัน สันนิษฐานว่าน่าจะกร่อนมาจากคำว่า “เครื่องรางของขลัง” ตรียัมปวายให้ความเห็นว่า “พระเครื่อง” เป็นคำที่เรียกโดยย่อซึ่งมาจากคำเต็มว่า “พระพิมพ์ เครื่องราง” (ตรียัมปวาย, 2520: 23) เป็นการนำคำว่า “พระพิมพ์” และ “เครื่องราง” มารวมกัน ซึ่งในเรื่องนี้ ศรัศกดิ์ วัลลิโถม ได้ให้ความเห็นว่า พระเครื่องกับพระพิมพ์ถ้ามองในแง่วัตถุก็เหมือนกัน ถ้ามองในเชิงประวัติศาสตร์ กาลเวลา อายุ และความเปลี่ยนแปลงไปก็อาจจะแยกส่วนเพื่อมองเห็นพัฒนาการตามยุคสมัยต่างๆ (ศรัศกดิ์ วัลลิโถม, 2537: 13-17) กล่าวโดยสรุปก็คือพระพิมพ์เป็นต้นกำเนิดของพระเครื่อง โดยที่พระเครื่องมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปตามคติการสร้าง และคตินิยมในสังคมไทยแต่ละยุคสมัย

จากการศึกษาประวัติพัฒนาการจากพระพิมพ์สู่พระเครื่องจะเห็นว่า หลักฐานบางอย่างที่สำคัญ เช่นหลักฐานจารึกที่ว่าคนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นไม่ได้มีการสร้างพระเครื่องเหมือนดังเช่นปรากฏการณ์ในสังคมไทยในปัจจุบัน กล่าวคือวิถีชีวิตคนสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นไม่มีการแขวนพระเครื่องแต่นิยมสวมแหวน กำไลข้อมือ ต้มหู ดังจะเห็นได้จากบันทึกของ ลา ลูแบร์ ยุคสมัยนั้นไม่มีการนำพระพุทธรูปขนาดเล็กมาเป็นเครื่องประดับหรือแขวนคอกัน มีเพียงแต่การสักตามร่างกายตามความเชื่อในเรื่องของคงกระพันชาตรี การใช้ลูกประคำ คาถาอาคมเพื่อรักษาโรค เป็นต้น อีกทั้งข้อมูลในทางประวัติศาสตร์ยืนยันได้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่ปรากฏว่ามีการสร้างพระเครื่อง ทั้งนี้พระพิมพ์ที่แตกกรุมาเป็นพระเครื่องต่างๆ ดังที่เราทราบกันปัจจุบันนี้ ล้วนเป็นการสร้างขึ้นเพื่อเสริมบารมีของเหล่าบรรดาชนชั้นมูลนาย หลังจากสร้างแล้วจึงนำไปบรรจุไว้ในเจดีย์ซึ่งถือเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง ซึ่งบันทึกของลา ลูแบร์เป็นข้อมูลยืนยันได้เป็นอย่างดี (ลา ลูแบร์, 2510: 120)

นอกจากความเชื่อของคนในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ไม่นำพระพุทธรูปมาไว้ที่บ้านแล้ว ยังไม่นิยมสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นวัตถุมงคลหรือใช้เป็นเครื่องประดับหรือแขวนคอบูชาเหมือนอย่างที่เราเห็นดังเช่นปัจจุบัน แต่การสร้างพระพิมพ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นการสร้างเพื่อถวายเป็นพุทธานุชาและเป็นการสร้างเพื่อส่งสมบุญกุศลบารมีของชนชั้นนำในสมัยนั้น ธรรมเนียมในการสร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นการสร้างบุญกุศลและสืบ

อายุพุทธศาสนา ผู้สร้างได้สร้างไว้ตามธรรมเนียมโบราณ และยังคงมีสืบมาถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังหลักฐานการขุดพบพระพิมพ์ที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น กรูวัดชนะสงคราม กรูวัดจักรวรรดิราชาวาส (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, 2438: 146) ข้อมูลเหล่านี้เป็นแหล่งข้อมูลที่ยืนยันข้อสันนิษฐานได้อย่างดีที่ระบุว่าเป็นการสร้างตามคติที่มีมาก่อนตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

กำเนิดของพระเครื่องในสังคมไทยเริ่มปรากฏชัดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เริ่มมีการสร้างพระเครื่อง 2 แบบ คือ การนำพระพิมพ์เก่าที่บรรจุตามกรุต่างๆ มาเป็นแบบในการสร้าง และการสร้างพระเครื่องขึ้นมาใหม่ ในยุคแรกของการสร้างพระเครื่องเพื่อมาแจกจ่ายเป็นของที่ระลึก และในขณะเดียวกันก็มีการสร้างพระบรรจุกรุโดยถือคติตามแบบโบราณด้วยเช่นกัน ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดและโลกทัศน์ของชนชั้นนำก็คือความนิยมสะสมของเก่าที่มีเพิ่มมากขึ้นตามลำดับในรัชสมัยนี้ก็คือการมองวัตถุทางศาสนาเป็นวัตถุที่มีค่า และเป็นเครื่องประดับประจำกายอันแสดงถึงความเป็นผู้มีฐานะในทางสังคม ปัจจัยที่ทำให้พระเครื่องมีวิวัฒนาการไปอย่างก้าวกระโดดอีกประการหนึ่งก็คือ การเข้ามาของเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญกษาปณ์ที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยในยุคนั้น ส่งผลให้เกิดการสร้างพระเครื่องตามรูปแบบการสร้างพระเครื่องในลักษณะที่สามารถนำมาแขวนหรือห้อยคอบูชา ซึ่งความนิยมดังกล่าวนี้มีการสันนิษฐานกันว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นองค์พระปฐมในการที่ทรงสร้างพระเครื่องและโปรดให้มีการนำไปเป็นเครื่องประดับติดตัวขึ้นมา โดยปรากฏเป็นหลักฐานว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสร้างพระชัยห้อยพระศอ เพื่อพระราชทานแด่พระราชโอรส และพระราชธิดาสำหรับทรงนำติดพระองค์ไปในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินไปยังสถานที่ต่างๆ (หม่อมราชวงศ์ สิริวุฒิ สุขสวัสดิ์, 2430: 374) ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นกำเนิดและพัฒนาการของพระเครื่องในสังคมไทยได้ที่ชัดเจน ซึ่งเวลาต่อมาความนิยมสร้างพระเครื่องแบบ พระพิมพ์ที่ใช้แม่พิมพ์แบบพระเนื้อดินผงบดต่างๆ ที่เคยทำก่อนหน้านี้นี้ก็เปลี่ยนไป นิยมสร้างเป็นเหรียญมากขึ้นตามลำดับ เหรียญพระเครื่องที่มีวิธีการผลิตแบบเหรียญ กษาปณ์แล้วสร้างเป็นเหรียญรูปพระพุทธรูปเหรียญแรกคือ “เหรียญพระพุทธรูปชินสีห์” นับเป็นเหรียญพระพุทธรูป เหรียญแรกของประเทศไทยที่มีอายุความเก่าถึง 120 ปี ซึ่งรัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2440 เพื่อเป็นที่ระลึกและพระราชทานในงานสมโภช “พระพุทธรูปชินสีห์” ในโอกาสที่เสด็จกลับจากยุโรป (สรพล โสภิตกุล, 2440: 11) และนับเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพระเครื่องในรูปแบบพระเหรียญในประเทศไทย

พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับพระเครื่อง

การศึกษาประวัติและพัฒนาการพระเครื่องยังมีแง่มุมที่จะพิจารณาได้หลากหลายรอบด้านทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ โบราณคดี เศรษฐศาสตร์ รวมไปถึงการสื่อสารมวลชน อันมีพัฒนาการที่มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับพระเครื่องในปัจจุบัน โดยเฉพาะปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ทำให้ทราบถึงความโดดเด่นของพุทธศาสนา เพื่อทบทวนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงไปของพระเครื่องในยุคต่างๆ ที่นำไปสู่การมองพัฒนาการของพระเครื่องในเชิงคุณค่าได้เป็นอย่างดี พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับพระเครื่องดังกล่าวนี้ ผู้เขียนได้แบ่งพัฒนาการของพระเครื่องผ่านมุมมองในแต่ละยุคสมัยออกเป็น 4 ด้าน ตามหลักฐานที่ปรากฏตามลำดับยุคต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ยุคพระเครื่องกับหลักพุทธธรรม จากการศึกษาเกี่ยวกับพระเครื่องในสังคมไทยพบว่า ในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเถรวาทไม่มีคำสอนเกี่ยวกับเรื่องพระเครื่องโดยตรง ความเชื่อเรื่องพระเครื่องนี้

เกิดจากความเชื่อและความเคารพในพระพุทธรูปซึ่งได้สร้างพุทธรูปซึ่งเป็นสิ่งแทนพระพุทธรูปเจ้า แนวคิดดังกล่าวนี้ยังสะท้อนได้จากความเห็นของนักวิชาการที่เห็นว่าความเชื่อดังกล่าวอาจได้รับอิทธิพลจากความเชื่อนิกายอื่น เช่น นิกายมนตรยาน ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวข้องกับเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์

นอกจากจะมีความเชื่อว่าพระเครื่องเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว ยังมีความเชื่อว่าพระเครื่องนี้เป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธรูปเจ้าเพื่อระลึกถึงพระพุทธรูปของพระองค์ เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้ทำความดี (พระมหาเชิด เจริญรัมย์, 2541: บทคัดย่อ) ดังนั้น จะเห็นว่ากำเนิดพระเครื่องในยุคต้นก่อนจะเรียกกันว่าพระเครื่องนั้นมีจุดกำเนิดมาจากพระพิมพ์ดังได้กล่าวไว้ข้างแล้ว การสร้างพระพิมพ์ยุคแรกๆ มีคติการสร้างเป็นไปเพื่อสืบทอดศาสนา โดยเฉพาะพระพิมพ์ในยุคสมัยทวารวดี เมื่อศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีจะพบว่าพระพิมพ์เป็นตัวบ่งชี้เกี่ยวกับลัทธิศาสนาที่เจริญขึ้นในช่วงเวลานั้น ซึ่งมีอิทธิพลทั้งด้านศิลปะและวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา (ชนกฤต ลอยสุวรรณ, 2546: 3-5) โดยเฉพาะการสร้างพระพิมพ์ในยุคดังกล่าวส่วนใหญ่บ่งถึงการสร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์ เพื่อนมัสการถึงสังเวชนียสถาน และเพื่อสืบทอดพุทธศาสนา ตามคติความเชื่อเรื่องปัญจอันตรธาน (ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, 2555: 44-45) เช่น พระพิมพ์ที่สร้างเป็นรูปพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทภายใต้ร่มโพธิ์ทอง จารึกคาถา “เย ธมมา เหตุปภวา” ซึ่งค้นพบแถบพระปฐมเจดีย์โดยมาก เชื่อกันว่าเป็นฝีมือช่างชาวเมืองทวารวดี (ยอร์ช เซเดส์, หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล แบล, 2526: 29-42) เป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงการสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบทอดพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี จารึกคาถา เย ธมมา เหตุปภวา (ข.อป. (บาลี) 32/286/36) เป็นความนิยมของชาวพุทธในประเทศอินเดียช่วงพุทธศตวรรษที่ 9-13 และความนิยมนี้ก็แผ่เข้ามาในดินแดนประเทศไทยด้วย พบแพร่หลายเป็นอย่างมากในเมืองนครปฐมเป็นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน ซึ่งคาถา เย ธมมาฯ นี้เองที่เป็นจุดเด่นบ่งบอกถึงการสร้างพระพิมพ์เพื่อจารึกคำสอนที่เป็นหัวใจพุทธศาสนา การสร้างพระพิมพ์จึงเป็นเจตนาบริสุทธิ์ คือ เจตนาเพื่อสืบทอดคำสอนพุทธศาสนา (บุศรา สว่างศรี, 2549: 49) พระพิมพ์จึงถูกเรียกว่าเป็นปูชนียวัตถุทางพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นมากมายนานในดินแดนทั่วทุกสถานที่มั่งคั่งร่ำรวยวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา จึงกล่าวได้ว่าพระเครื่องที่มีความโดดเด่นด้านพุทธธรรมจึงเกิดขึ้นในยุคแรกของการสร้างพระพิมพ์

2. ยุคพระเครื่องกับพุทธศิลป์ พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับการสร้างพระพิมพ์ รวมถึงการสร้างพระพุทธรูปในสมัยต่างๆ คำว่า “พุทธศิลป์” หมายถึง ผลงานสร้างสรรค์ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นงานที่ยอดเยี่ยมหรือเป็นศิลปะในด้านทัศนศิลป์ที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธศิลป์ประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมในทางพุทธศาสนา นอกจากนั้นงานศิลปะประเภทประติมากรรม เช่น แกะสลักไม้ หินอ่อน โลหะ หรืองานปูนปั้น เป็นต้น เช่น รูปปั้นหรือองค์แทนพระพุทธรูปที่เรียกว่า “พระพุทธรูป” ท่านเรียกศิลปะประเภทนี้โดยเฉพาะว่า “ปฏิมากรรม” และเรียกพระพุทธรูปว่า “พระปฏิมากร” (อำนาจ ยอดทอง, 2557: 113-114) พุทธศิลป์ในพระพิมพ์จึงหมายถึงผลงานศิลปะที่ถูกสร้างสรรค์จากช่างผู้ชำนาญผ่านความคิด ทัศนคติ และความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนามาสู่สัญลักษณ์ในรูปแบบต่างๆ ลงในองค์พระเครื่อง

พระเครื่องในแต่ละยุคสมัยถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของงานพุทธศิลป์และศรัทธาที่แตกต่างกัน ในประเทศไทยหากจะกล่าวถึงพุทธศิลป์ในพระเครื่องอาจเริ่มต้นในยุคสุโขทัย ดังจะเห็นได้จากพระเครื่องที่มีความยิ่งใหญ่ถึงการทั้งงานพุทธศิลป์และศรัทธาที่วงการพระเครื่องนิยมในเวลาต่อมา คือ พุทธศิลป์รูปแบบพระร่วงรางปืน ต่อมาในช่วงต้นกรุงศรีอยุธยาพุทธศิลป์แบบพระชินราชใบเสมา ในช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลายพุทธศิลป์ที่โดดเด่นในพระเครื่องคือ “พระขุนแผนเคลือบวัดใหญ่ชัยมงคล” ในแต่ละยุคจึงมีเรื่องเกี่ยวกับแนวคิดด้านพุทธศิลป์ด้วยทุกยุคสมัย ในปัจจุบันทัศนคติที่ยอมรับว่าการสร้าง

พระเครื่องเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยเฉพาะกลุ่มผู้สร้างพระเครื่องส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้ ทั้งนี้ศิลปะที่ปรากฏในพระเครื่องแต่ละองค์สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรม และวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัย พระเครื่องแต่ละประเภทมีความงดงามทางศิลปะแตกต่างกันทั้งในแง่รูปทรงรวมถึงเนื้อหา มวลสารในการสร้าง (ชายน่า ภาววิมล, 2537: 51-54)

3. ยุคพระเครื่องกับพุทธคุณ พุทธคุณในความหมายตามคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง พุทธคุณ 9 พุทธคุณ 3 และพุทธคุณ 2 ในแง่ของพุทธคุณ 9 เป็นการยืนยันถึงพุทธภาวะที่เป็นพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 3 ประการ คือ ความบริสุทธิ์ทางจิต ความรู้แจ้งเห็นจริง และความมีเมตตา กรุณา ในพุทธคุณ 3 แสดงถึงภาวะของพุทธคุณที่แท้จริงว่าเป็นเรื่องของธรรม มิใช่ความศักดิ์สิทธิ์หรือฤทธิ์ในเชิงลบลับดาล เป็นหลักที่ชาวพุทธต้องนำไปปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุพุทธคุณทั้งสามประการอันเป็นเป้าหมายของพุทธศาสนา และในส่วนพุทธคุณ 2 แสดงถึงความสัมพันธ์ในการทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้ากับเป้าหมาย หลักของการประกาศสัจธรรม 2 ประการ ได้แก่ ประโยชน์และความสุขทั้งในระดับโลกียะ และระดับโลกุตระ (ธีรโชติ เกิดแก้ว, 2554: 8-30) เมื่อพิจารณาความหมายด้านพุทธคุณในพระเครื่องโดยภาพรวมแล้วจะมีความหมายไม่ตรงกับสาระสำคัญของพุทธศาสนา กล่าวคือพุทธคุณในพระเครื่องเน้นเรื่องของความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ฤทธิ์อำนาจในเชิงลบลับดาลให้เกิดอานุภาพทั้งเชิงบวกและเชิงลบ พุทธคุณในความหมายนี้แยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ใช้พุทธคุณเพื่อเป็นกุศโลบายโน้มน้าวศรัทธาให้คนเข้าหาศาสนาและปฏิบัติธรรม อีกกลุ่มหนึ่งสื่อความหมายไปในแง่ของความขลังความศักดิ์สิทธิ์ทางเดียว ซึ่งหมายถึงอำนาจที่จะเกิดจากพลังจิตที่แน่วแน่ของผู้ปลุกเสกด้วยเวทย์มนต์ คาถา พุทธาคมประกอบพลังอื่นๆ พลังบารมีของพระพุทธเจ้าหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพระเครื่อง เช่น พระเกจิอาจารย์เพื่อเพิ่มความเข้มขลังให้แก่วัตถุมงคลที่เรียกกันในการพระเครื่องว่า “พุทธคุณ” (ธีรโชติ เกิดแก้ว, 2554: 48-54) ประเด็นดังกล่าวนี้มีจุดเริ่มต้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย และความเชื่อในเรื่องพุทธคุณนี้ยังส่งผลมาสู่สังคมไทยในเวลาต่อมา ในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดทางพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมาเป็นพระพุทธรูปแบบพระพุทธรูปแบบที่ไม่นับการเข้าถึงพระนิพพาน แต่เน้นในเรื่องความสำเร็จที่สามารถสร้างขึ้นได้ในปัจจุบันชาติ ผลที่ตามมาก็คือ มีลักษณะเป็นการสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ ให้ความรู้สึกปลอดภัยในชีวิต (ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, 2444: 43) ในยุคนี้การสร้างพระเครื่องจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นในรูปแบบของ “พุทธคุณ” ที่มีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้น

4. ยุคพระเครื่องกับพุทธพาณิชย์ การสร้างพระเครื่องยุคแรกๆ เกิดจากคติความเชื่อการสร้างพระเครื่องด้วยเจตนาที่จะสืบอายุพุทธศาสนา เป็นต้น ต่อมาได้กลายเป็นการสร้างพระเครื่องเพื่อหาเงินจุดเริ่มต้นของการใช้เงินในส่วนของการพระเครื่องนี้เริ่มปรากฏขึ้นเมื่อพระเครื่องเป็นสิ่งที่มูลค่าในแง่ของความต้องการเพื่อสะสม ความนิยมและชื่นชอบในพุทธศิลปะและพุทธคุณด้านต่างๆ เป็นปัจจัยนำมาสู่การสะสมแลกเปลี่ยนและซื้อขายในเวลาต่อมา ทำให้ถูกมองว่าการสร้างพระเครื่องได้ใช้รากฐานความศรัทธาเดิมในสังคมเป็นทางไปสู่ธุรกิจที่มีผลประโยชน์ทางการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้องเกิดผลกระทบในแง่ความเป็นพุทธศาสนา (บุศรา สว่างศรี, 2549: 49-63) เมื่อการซื้อขายพระเครื่องเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอิทธิพลของสื่อที่ทำให้เกิดความนิยมแพร่ขยายไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งผลกระทบจากการขยายตัวของวงการพระเครื่องดังกล่าวนี้นี้จึงแปรเปลี่ยนไปในเชิงพุทธพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้สร้าง กลุ่มนักขาย และกลุ่มผู้เช่าซื้อ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้กลายเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อพุทธศาสนาจนเป็นที่มาของคำว่า “พุทธพาณิชย์” (ชายน่า ภาววิมล, 2437: 44-78)

พุทธพาณิชย์ คือ กระบวนการค้าขายความเชื่อ และความศรัทธาในพุทธศาสนาโดยใช้วัตถุ หรือ สัญลักษณ์เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างรายได้ แสวงหาผลประโยชน์ในทางพาณิชย์ เป็นการใช้จ่ายเงินเพื่อแสดงออกซึ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับพุทธศาสนา หนึ่งในลักษณะ ความสัมพันธ์ที่มีร่วมกัน นั่นก็คือการบูชาพระเครื่องและพระพุทธรูป (สงคราม สุเทพากุล, 2446: 6) พระเครื่องจึงกลายเป็นสินค้า อย่างหนึ่งของศาสนวัตถุในสายตาของคนภายนอกที่มอง ปราบฏการณ์การ ซื้อขายแลกเปลี่ยนเช่าพระเครื่องนี้ว่าเป็น “พุทธพาณิชย์” พฤติกรรมการบูชาพระเครื่อง ผู้เช่ามักนิยม เช่าพระเครื่องเก่ามากกว่าพระเครื่องใหม่ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับแนวคิดที่ถูกที่ควรในการบูชาพระเครื่องของพุทธศาสนิกชน คือ ควรมัววัตถุประสงค์ในการเช่า พระเครื่องเพื่อเป็นการอนุรักษ์พุทธศิลป์ และเพื่อเป็นสิริมงคลมากกว่าการเก็งกำไรหรือในทางพุทธ พณิชย์ (นิธินันท์ วิภูศิริ, 2554: 142-256) ปราบฏการณ์พระเครื่องที่เป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า “พุทธพาณิชย์” เริ่มปรากฏชัดและมีการใช้คำนี้ในทางวิชาการมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดผลกระทบตามมา หลายประการด้วยกันจากค่านิยมในการสะสมพระเครื่องพระบูชา ดังกล่าวนี้นี้ได้ก่อให้เกิดธุรกิจซื้อขาย พระเครื่องและพระบูชา ซึ่งมักจะเรียกธุรกิจนี้กันโดยทั่วไปว่า “ตลาดพระ” ในอดีต ธุรกิจนี้เป็นธุรกิจ เล็กๆ ที่ยังไม่มีการดำเนินการเป็นระบบมากนัก เช่น แผงพระ หรือ ร้านค้าพระเล็กๆ ตามตรอกซอกซอย ต่อมาเมื่อสังคมไทยมีความนิยมในการสะสมพระเครื่องมากขึ้น ธุรกิจนี้จึงมีพัฒนาการมาตามลำดับ จนนำไปสู่การดำเนินธุรกิจอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีการก่อตั้งชมรมพระเครื่อง หรือศูนย์พระเครื่อง เพื่อดำเนินธุรกิจอย่างเป็นระบบ ซึ่งธุรกิจการซื้อขายพระเครื่องและพระบูชานี้ได้เป็นจุดกำเนิดให้มีธุรกิจ ต่อเนื่องอีกมากมาย เช่น ธุรกิจสิ่งพิมพ์ต่างๆ และธุรกิจเลี่ยมพระ เป็นต้น เมื่อปรากฏการณ์พุทธพาณิชย์ อย่างเต็มรูปแบบในสังคมไทย คำถามที่ตามมาก็คือเราจะทำอย่างไรให้ปรากฏการณ์เหล่านี้ดำเนินไป ด้วยกันได้พร้อมกับการรักษาคำสอนของพุทธศาสนาไว้อย่างมีคุณค่า โดยที่เน้นคุณค่าจากพุทธธรรม และพุทธศิลป์เป็นหลัก

พุทธศิลป์เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในฐานะสื่อที่ได้ถูกสร้างสรรค์สืบทอดกันมาทุกยุค ทุกสมัย มีพัฒนาการในลักษณะแสดงออกเป็นรูปสัญลักษณ์แทนศาสนา มีรูปแบบที่หลากหลายอันเกิด จากแนวคิด ความศรัทธาต่อพุทธศาสนาผ่านงานทางด้านศิลปะจากช่างผู้ชำนาญ โดยปรากฏเป็น รูปลักษณะอันวิจิตรงดงาม ทำให้เกิดคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ และคติธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนา พุทธศิลป์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างคุณค่าให้เกิดต่อพุทธศาสนาในสังคมไทยได้โดยผ่านการสร้าง พระเครื่อง ในขณะเดียวกันกระบวนการอันเกิดจากพุทธพาณิชย์ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของทางโลกที่มี ความสัมพันธ์ระหว่างพระเครื่อง (วัตถุมงคลหรือวัตถุลินค้า) และพุทธศาสนา (หลักคำสอน) ในด้านที่อิง อาศัยกันอย่างแยกไม่ออกและมีความชัดเจนมากขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน การนำพุทธศิลป์ซึ่งเปรียบ เสมือนเครื่องจักรสำคัญที่นำไปสู่การอิงอาศัยหรือการใช้พุทธพาณิชย์ซึ่งเปรียบเสมือนฟันเฟืองหนึ่ง เพื่อช่วยจรรโลงและค้ำจุนพุทธศาสนา และพัฒนาไปสู่การเข้าถึงธรรมแท้ได้เช่นเดียวกัน หากทุกฝ่ายร่วมมือ กันคิดและแสดงวิธีที่ถูกต้องและเหมาะสมอย่างเป็นระบบให้ดำรงอยู่คู่สังคมไทยอย่างเหมาะสมต่อไป

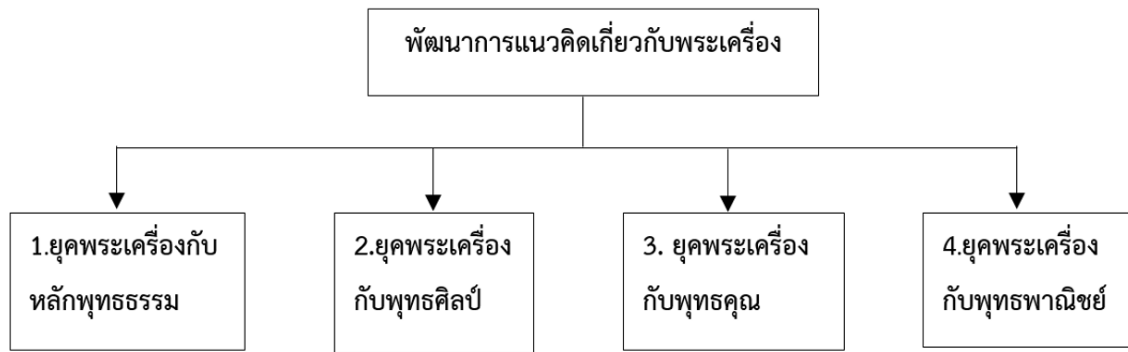
คุณค่าของพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบัน

คนในสังคมปัจจุบันได้ให้คุณค่าพระเครื่องในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากเรื่องของการยึด เนี่ยวจิตใจที่ถูกให้คุณค่าเป็นเครื่องประดับ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่บูชา พระเครื่องด้วยความเชื่อและความศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า และอีกกลุ่มให้คุณค่าพระเครื่องใน ลักษณะเป็นแฟชั่น คือ ทำตามคนอื่น หรือตามกระแสความนิยมในสังคม จึงส่งผลให้มีการสร้างพระเครื่อง

ในลักษณะของการประกอบอาชีพ หรือการใช้พระเครื่องเป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน พระเครื่องจึงกลายเป็นอาชีพให้คนกลุ่มหนึ่งที่นิยมหรือชอบในสิ่งเหล่านี้มองเห็นเป็นช่องทางทำมาหากินในรูปแบบการลงทุนสร้างพระเครื่องในเชิงธุรกิจซึ่งเป็นการให้คุณค่าในลักษณะพุทธพาณิชย์ กล่าวคือ การให้คุณค่าพระเครื่องตามกระแสความนิยม และหมดคุณค่าเมื่อกระแสความนิยมเสื่อมลง การให้คุณค่าพระเครื่องในลักษณะดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อพุทธศาสนาและวงการพระเครื่องอย่างมาก การให้คุณค่าพระเครื่องของคนในสังคมไทยปัจจุบันเน้นไปที่ตัววัตถุ ได้แก่ “พระเครื่อง” คุณค่าของพระเครื่องนั้น แยกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มองว่าวัตถุคือตัวพระเครื่องนั้นมีความหมายในลักษณะคุณค่าทางด้านจิตใจสามารถเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว นอกจากคุณค่าทางจิตใจแล้วยังเป็น สื่อนำไปสู่หลักธรรมในพุทธศาสนาได้ และกลุ่มที่มองว่าคุณค่าของพระเครื่องก็คือตัวพระเครื่องเองมีค่า มีราคา เป็นวัตถุที่มีมูลค่า สามารถนำไปสู่การซื้อขายและแลกเปลี่ยนได้ ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้ อาจจะสรุปคุณค่าในการเชิงการค้าดำรงชีวิตของมนุษย์ได้ 2 แบบ คือ แบบการดำรงชีวิตด้วยเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นสิ่งที่สังคมไทยส่วนใหญ่มีค่านิยมที่สืบทอดกันมา และเป็นที่รวมความศรัทธาของคนที่มีความเชื่อเดียวกันซึ่งมาจากหลากหลายพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา อาชีพหรือสถานะภาพทางสังคม นอกจากนี้ ยังมองว่าพระเครื่องมีคุณค่าในเชิงสัญญา เช่น เป็นของที่ระลึกมอบเป็นของขวัญในวาระพิเศษต่างๆ ได้ แม้ว่าในกลุ่มผู้นิยมพระเครื่องจะมองว่าคุณค่าของพระเครื่องอยู่ที่ความแท้ มวลสารดี พิธีถูกต้องตามหลักโบราณกาล นักนิยมพระเครื่องบางท่านก็มองว่า ตัวพระเครื่องเองมีคุณค่าที่ทำให้กลุ่มผู้สะสมพระได้มีโอกาสสืบทอดอายุพุทธศาสนา นอกจากเพื่อผลประโยชน์ด้านพุทธพาณิชย์แล้ว ผลที่ได้จากการสะสมและมีความนิยมในตัวพระเครื่องทำให้กลุ่มคนที่อยู่ในสังคมพระเครื่องได้อยู่รับใช้สืบทอดอายุพุทธศาสนาในลักษณะทางอ้อมอีกด้วย

สรุป

การสร้างพระเครื่องในสังคมไทยนั้นมีการจัดสร้างขึ้นมาอย่างหลากหลายรูปแบบ และยังหาข้อสรุปในเชิงวิชาการไม่ได้อย่างชัดเจนว่าการสร้างพระเครื่องมีหลักการตามแนวพุทธศาสนาหรือมีแนวทางที่เปลี่ยนแปลงไปในทางใดทางหนึ่งมากนักน้อยเพียงใด รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “พระเครื่อง” กับ “พระธรรม” ซึ่งเป็นลักษณะแนวทางที่ถือเป็นหลักการในการสร้างพระเครื่องมีความยึดโยงอยู่กับหลักแห่งพุทธธรรมมากน้อยแค่ไหน หรือถูกต้องตามหลักพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด และอะไรเป็นตัวชี้วัดว่าการสร้างพระเครื่องนั้นไม่ขัดหรือแย้งกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา ส่วนการคำนึงถึงการสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นแก่องค์ประกอบต่างๆ ที่ดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลกันในสังคมไทยไปพร้อมๆ กันนั้นคำนึงถึงการสร้างคุณค่าในคุณค่าในด้านการพัฒนาสังคม และสร้างคุณค่าในด้านการพัฒนาพุทธศาสนา หากกระบวนการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยดำเนินไปในลักษณะดังกล่าวนี้ย่อมกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าและสามารถสร้างคุณค่าให้แก่สังคมไทยได้อย่างแท้จริง ดังภาพ

ภาพแสดง พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับพระเครื่อง

เอกสารอ้างอิง

- เกริกเกียรติ ไพบูลย์ศิลป์. (2547). กำเนิดและวิวัฒนาการของพระเครื่องในสังคมไทยตั้งแต่สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาถึงปัจจุบัน. ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการปกครอง. คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชายน้า ภาววิมล. (2537). พุทธพาณิชย์: ผลกระทบจากการใช้สื่อสารมวลชนในการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อจำหน่าย พระเครื่องที่มีต่อทัศนคติและความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในเรื่องสัญลักษณ์ของศาสนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์. (2555). ประวัติศาสตร์ผ่านพระเครื่อง : คติความเชื่อและพุทธพาณิชย์. นครปฐม: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ตรียัมปวาย. (2520). ปรีธรรมธิบายแห่งพระเครื่องฯ เล่ม 1: พระสมเด็จ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ คลังวิทยา.
- ธนกฤต ลอยสุวรรณ. (2546). การศึกษาคติความเชื่อของชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน : กรณีศึกษาจากพระพิมพ์ดินเผา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์. ภาควิชาโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2554). การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธคุณในสื่อสิ่งพิมพ์พระเครื่อง. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นิธินันท์ วิภูศิริ. (2554). พฤติกรรมการเช่าบูชาพระเครื่องในศูนย์พระเครื่องห้างสรรพสินค้าพันธุ์ทิพย์พลาซ่า สาขางามวงศ์วาน. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุศรา สว่างศรี. (2549). พุทธพาณิชย์: พระเครื่อง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระมหาเชิด เจริญรัมย์. (2541). พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนะของนักวิชาการพุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ยอร์ช เซเดส์. (2526). **ตำนานพระพิมพ์**. แปลโดย หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่พงตึก ศิลปะไทยสมัยสุโขทัย ราชธานีรุ่นแรกของไทย. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

ยอร์ช เซเดส์. (2507). **ตำนานพระพิมพ์**. กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2537). **พระเครื่องในเมืองสยาม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

สงคราม สุเทพากุล. (2556). **พุทธพาณิชย์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อำนาจ ยอดทอง. (2557). **พุทธศิลป์กับการนำไปประดับตกแต่งโรงแรม: ความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม?**. วารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2557).
